

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

A ciorani Jézus-kép töredékessége

Bilibok György

Témavezető: Dr. habil. Angyalosi Gergely CSc.

Debreceni Egyetem
Humán Tudományok Doktori Iskola
Debrecen, 2023.

I. Téma meghatározása

- A disszertáció témája Emil Cioran: (1911. április 8 – 1995. június 20) román származású francia filozófus Jézusról alkotott képének vizsgálata, viszont ez olyan szoros összefüggésben áll Istennel, ösbűnnel, megváltással, kereszténységgel, szentekkel, emberrel, filozófiával kapcsolatos ciorani gondolatokkal, hogy az ezekkel való foglalkozás elengedhetetlen a Jézus kép megértése szempontjából. Ezért Cioran filozófiáján túl a disszertációban külön fejezetekben foglalkozunk a buddhizmushoz, gnoszticizmushoz, kereszténységhez való viszonyával. Főleg a nietzschei párhuzamokat és eltéréseket emeljük ki a ciorani filozófia, és a kereszténység – azon belül pedig a Jézus kép – viszonylatában, ugyanis a szakirodalom jellemzően Nietzschével hasonlítja össze Ciorant. Nem hagyjuk figyelmen kívül ebből a szempontból a másik jelentős filozófust sem, aki nem más, mint Kierkegaard.

II. Kutatási előzmények

- A ciorani stílussal kapcsolatban a szakirodalom a töredékességet és rendszerellenességet, valamint az ellentmondásosságot és ambivalenciát emeli ki, filozófiájával kapcsolatban pedig a szkepszis alapvető vonását hangsúlyozza. Ez alapján a kritikusok Ciorant gyakran Nietzsche mellé sorolják, a hasonlóságok mellett kiemelik az eltéréseket is, és figyelembe veszik a ciorani egyediséget. Ami a ciorani filozófia legfőbb vonását a szkepszist illeti, ennek több szerző is külön helyet szentel tárgyalásában. Gyakran utalnak az ókornak a kereszténységgel szembeni ciorani felmagasztalására is. A kereszténységnek és az ide kapcsolódó témáknak (Isten, szentek, misztika, ösbűn, megváltás, Jézus, ima) a szakirodalomban kiemelkedő szerep jut. Cioran és a buddhizmus kapcsolatát több szerző is tárgyalja, a konvergenciákon túl a különbségeket is szem előtt tartva. Hasonlóképpen tesznek a gnosztikus hatásokat illetően is. Több írás Cioran fasiszta múltjával foglalkozik, de ezek megismétlik a ciorani stílus jellegzetességeit és az ez alapján való besorolást.
- Az említett szakirodalommal kapcsolatban mivel Cioran filozófiájának magyar nyelvű recepciója kapcsán Miskolczy Ambrus munkásságán kívül nem található számottevő elemzés, ezért nyelvismeretem alapján is leginkább a román nyelvű szakirodalmat használtam fel. Emellett figyelembe vettem az angol, francia, spanyol nyelvű szakirodalmat, eredetiben és román fordításban egyaránt. Cioran román és francia nyelven

írt művei közül csak néhány jelent meg magyarul, ezért Cioran francia nyelven írt műveit is a román fordítás alapján használtam (összevetve az eredeti franciával is), ugyanis erre a nyelvre van lefordítva Cioran összes francia nyelven írt műve. Romániában szakadatlan az érdeklődés Cioran személye és filozófiája iránt, remélem, hogy munkám révén hazai körökben is sikerül felhívnom rá a figyelmet.

III. A disszertáció igazolni kívánt hipotézise

- Hipotézisünk, hogy Cioran esetében a legfontosabb fogalom a töredékesség, mert ez alapján közelíthető meg úgy a ciorani filozófia, mint a ciorani Jézus kép. A ciorani töredékesség szubjektivitás által meghatározott viszonyulást jelent, amelyet az ambivalencia és ellentmondásosság ellenére is egységes gondolati tendencia jellemez. Ez a töredékesség határozza meg Cioran filozófiához, illetve a különböző vallásokhoz (buddhizmus, gnoszticizmus) és azok témáihoz való viszonyulást is. Cioran gondolkodásában Jézus az ember és az Isten közti kapcsolat lehetetlenségének egyik legfontosabb kifejező alakja. Jézus vonatkozásában az emberi oldalra figyel, ezen belül is a magányra, boldogtalanságra, tévedésre, haszontalanságra, elkülönültségre, ürességre, szenvedésre és az említettek elől való menekülésre, egyszóval azokra a cioran számára alapvető tapasztalatokra, amelyek alátámasztják az ember önmagába zártságát.

IV. A disszertációban alkalmazott módszertani eljárások

- A ciorani filozófiát az antifilozófia, a rendszerellenesség és a szkepszis alapján tárgyaljuk. A buddhizmushoz való viszonyt a szenvedés, az én, a semmi fogalmait elemezve vesszük szemügyre. A gnóziót a rossz, a születés, a tudás, a szenvedés, és az Isten fogalmak mentén, míg a kereszténységhez való ciorani viszonyt a kereszténység értelme és az ókorral való szembeállítására kapcsán, az Ó- és Újszövetség szembeállítását, a misztika, a szentek, az imák, valamint Isten fogalmakat elemezve követjük nyomon. A ciorani Jézus képet – amelyben tulajdonképpen az egész ciorani filozófia összpontosítható a töredékesség fogalma által – az inspiráció, a kétely, a szenvedés, a semmi, a szubjektív tapasztalatok, a hatalom akarása, a megváltás fogalmain keresztül közelítjük meg.

- Mivel Cioran stílusát az említett töredékesség jellemzi, kijelentéseit ritkán követik értelmező kifejtések. Az említett témákkal kapcsolatos gondolatokkal nem rendszeresen, hanem szétszórtan találkozhatunk Cioran műveiben, mégis e gondolatok összefüggésben állnak egymással és magyarázzák egymást. Mivel a ciorani Jézus kép így egységesnek mondható, ezért azt nem a művek kronológiai sorrendjében vizsgáljuk, hanem különböző témák köré csoportosítva.
- Cioran kijelentései arra engednek következtetni, hogy Jézussal kapcsolatban csak az emberi oldalról van értelme beszélni, ugyanis a kereszténység hitével ellentétben Cioran filozófiájában Jézus nem lehetett valóságos Isten. A ciorani Jézus képet tehát ilyen viszonylatban is töredékesség jellemzi. Ahhoz, hogy ez még inkább nyilvánvaló legyen, a disszertáció egyik fejezetében kitérünk a sajátos krisztológiai problematikára.
- Olyan filozófusokra utalunk, akiknél Jézus alakja szintén inspirációként szolgált különböző kontextusokban. Ennek a résznek a *filozófiai krisztológiák* címet adtuk, megkülönböztetésül a *teológiai* vagy *specifikus* krisztológiáktól. Mindkettő Cioran elhelyezésében játszik szerepet, az általános filozófiai elhelyezés mellett specifikus értelemben is. Az általános elhelyezést a filozófiához és a vallásokhoz való ciorani viszony teszi lehetővé, a specifikust pedig a ciorani Jézus kép.
- A szakirodalom és az általunk feltárt ciorani töredékesség, amely a filozófus Jézus képére jellemző és amely a filozófiai és speciális értelemben vett krisztológiákkal való összehasonlítás által is feltárult, sajátos helyet biztosít Cioran számára a szubjektív-egzisztencialista filozófián belül. Ezt a filozófiát leginkább a szubjektivitás, töredékesség és ambivalencia jellemzi. A szubjektivitás kifejezést Cioran esetében alapvetően a személyes viszonyulás értelmében használtuk.

V. A disszertáció ismertetése és a kutatás eredményei

- A disszertáció témájának elhelyezése végett első lépésben a ciorani szakirodalmat és annak általános következtetéseit tárgyaltuk.
- Ha a ciorani stílust vizsgáljuk, akkor a gondolkodás vallomásszerűsége emelhető ki, amelyben a filozófia megkínzott gondolkodás lesz. A vallomás-jelleg alapján a ciorani szövegeket némely szerző inkább önéletrajzként, mint filozófiai spekulációként közelíti meg, és kiemelten felhívja a figyelmet a történelmi kontextusra, amelyben azok létrejöttek.

- Ciorant olyan filozófusok közt próbálják elhelyezni, mint Schopenhauer, Nietzsche, Kierkegaard. A legtöbb szerző Susan Sontagra hivatkozik, aki a filozófiai rendszerek és ideológiák összeomlása után az aforisztikus, lírikus és rendszer ellenes filozófiák megjelenésére utal, amelyek közé sorolja Ciorant is. Sontag fontos kijelentése, hogy Nietzschénél megtaláljuk majdnem az összes ciorani álláspontot.
- A szakirodalom alapján megállapítottuk, hogy a ciorani stílussal kapcsolatban leginkább a töredékességet és rendszerellenességet, valamint az ellentmondásosságot és ambivalenciát emelik ki a szerzők.
- A ciorani filozófiával kapcsolatban a szkepszis alapvető vonását hangsúlyozzák. Ez alapján gyakran Nietzsche mellé sorolják, viszont a hasonlóságok mellett figyelembe veszik az eltéréseket is. Cioran több helyen is naivnak nevezi Nietzschét, aki tulajdonképpen nem tudja meghaladni a transzcendentalizmust. Közös vonás a rendszeres filozófia elutasítása, keresztényellenesség és az aforisztikus stílus.
- Más szerzők Cioran és Schopenhauer közt próbálnak párhuzamot találni. Ehhez hasonlóan Cioran és Sartre közti párhuzamok és különbségek kutatása is fellelhető. Ami a francia egzisztencialistákkal (Camus, Sartre) való összehasonlítást illeti, inkább a különbségek kerülnek előtérbe és válnak meghatározóvá. Cioran összességében elhatárolódik Camustól és Sartre-től.
- A szakirodalomhoz visszatérve találhatunk olyan összehasonlító írásokat is (pl. Lévinassal), amelyek Cioran lejárátását tűzik ki célul. A Wim Lamfers-féle megközelítéshez hasonló elfogultságokról van szó, amikor Cioran pusztán ürügy a szerző vallási nézeteinek kioktató hangvételű bemutatására. Ezekről elhatároljuk magunkat, és tárgyilagos elemzésre törekszünk.
- Összességében tehát a szakirodalom rendre ugyanazt a néhány jellegzetességet emeli ki (a töredékességet és a rendszerellenességet, valamint az ellentmondásosságot és ambivalenciát). A felsorolt szerzőkkel vont párhuzamokon túl azonban mindig hangsúlyozzák a ciorani egyediséget. Ami a ciorani stílus kiemelkedő voltát illeti Valéryhez szokás Ciorant hasonlítani. Ezzel kapcsolatban a már említett rendszerellenességet, töredékességet, aforisztikus stílust emelik ki. Továbbá szót ejtenek a ciorani humorról és a ciorani túlzásokra is utalnak. Nem utolsósorban a ciorani írások líraiságáról is szó kerül. Ami a ciorani filozófia legfőbb vonását, a szkepszist illeti, ennek több szerző is külön helyet szentel tárgyalásában.

- A szakirodalom áttekintése a ciorani témák azonosításában is szerepet játszott. Megerősítette, hogy a ciorani rendszertelenség ellenére is lehet a ciorani témákat – filozófia, buddhizmus, gnózis, kereszténység (Isten, szentek, misztika, ösbűn, megváltás, Jézus, ima) – rendszeresen tárgyalni. Ezt az irányvonalat a dolgozatunkban is követtük. Cioran esetében a rendszeres tárgyalás lehetőségét „a töredékesség” biztosítja. Ez a töredékesség nem más, mint szubjektivitás által meghatározott viszonyulás, amelyet az ambivalencia és ellentmondásosság ellenére is egységes gondolati tendencia jellemez.
- Kitértünk Cioran gondolkodásának alapvető aspektusaira, ugyanis ezek képezik azokat a filozófiai előzményeket melyek alapján következtetések vonhatók le a ciorani Jézus képre vonatkozóan is, mely a kutatás központi részét képezi. A ciorani filozófia meghatározó aspektusaira fókuszáltunk. Elemeztük, hogy milyen értelemben „antifilozófus” Cioran, és bemutattuk a filozófiai rendszerekkel és a filozófiai szaknyelvezettel kapcsolatos elutasítását. Ezekkel szemben a töredékesség és a fiziológiai implikációra épülő gondolkodás választását tárgyaltuk. Mivel mindezekben a ciorani filozófia leginkább a nietzschei filozófiához közelíthető, megvizsgáltuk úgy a közös vonásokat, mint azokat a pontokat, melyekben eltérés észlelhető, mint például az „emberfeletti ember” és az „örök visszatérés” esetében. A közös pontokból pedig a rendszerellenességet, töredékességet és a megélésre vagy temperamentumra alapuló gondolkodást emeltük ki. Mindezt a ciorani Nietzsche recepció alapján tettük. Ezek után kitértünk a ciorani szkepszisre, mivel Cioran vallomása szerint mindaz, ami benne igazi, az nem más, mint a szkepszis, mely kérdéseinek központját alkotja. Különbséget tettünk igazi és nem-igazi szkepszis közt, valamint szóltunk az ókori filozófia súlyponti helyéről a Cioran gondolkodásában, mivel szerinte bizonyos szempontból ebben a korszakban valósult meg az élet és a gondolkodás közti egység. Ennek ellenére összességében kirajzolódott a ciorani ellentmondásosság és ambivalencia, amely meghatározó jelleggel bír a filozófus Jézus-képére vonatkozóan is.
- A ciorani filozófiát az antifilozófia, a rendszerellenesség és a szkepszis alapján tárgyaltuk. Ennek kiemelkedő következtetése, hogy Cioran olyan értelemben „antifilozófus” amennyiben elutasítja a formális filozófiát és ezzel szemben a szubjektív, személyes filozófiát helyezi előtérbe. Ebből fakad a ciorani töredékesség és ambivalencia. Cioran elhelyezhetővé vált a 19. századi filozófiai rendszerek utáni ürességben, melyben a filozófia csak fragmentumként lehetséges.
- Összességében az utolsó filozófus, akit Cioran komolyan tudott venni, Nietzsche volt. Később tőle is eltávolodott, mert szerinte nem eléggé összetett a filozófiája, kérdései pedig

nem eléggé drámaiak. Így a lebontott ideált egy másikkal helyettesítette. Nietzsche túlságosan naiv szerinte. Mindezek ellenére Cioran értékeli a nietzschei stílus elliptikus formáit. Elismeri, hogy a provokáció ízlésével rendelkezett. Később valóban a legnagyobb német stilisztának nevezi Nietzscht, az ige géniuszának. Kifejezésének intenzitása érdeklő, esetében a szenvedés túlzásait kedveli, és azt, amikor magyarázás helyett inkább kifejezi önmagát. A különbségek ellenére Cioran számára tehát Nietzsche az a filozófus, aki megvalósította azt a fajta személyes filozófiát, amelyet ő is akar, szemben a személytelen-rendszeres-formális filozófiával. Ezt a filozófiát legfőképpen a személyességből fakadó töredékesség és ellentmondásosság jellemzi.

- Megállapítottuk, hogy Cioran különbséget tesz igazi és nem igazi-kétely közt. Az igazi kétely szerves alapokon áll és semmit, még a szubjektivitást sem kerüli ki szemben az ismeretelméleti kétellyel, amelynek nincsenek valódi következményei és nem jár szenvedéssel. Az akadémiai filozófia módszeres kételye nem ér semmit, mivel hiányzik belőle a fiziológiai implikáció. Ha példát kellene hozni az igazi szkepszisre akkor az nem volna más, mint az ókori görög szkepszis. Cioran véleménye szerint csak a görögök voltak az igazi filozófusok, mert megélték a filozófiát.
- Összességében Cioran olyan értelemben „antifilozófus”, hogy elutasítja a formális filozófiát és ezzel szemben a szubjektív, személyes filozófiát helyezi előtérbe, ebből fakad a ciorani töredékesség és ambivalencia. Az említett ellentmondásosság és ambivalencia a személyességre épülő gondolkodásból származik. Cioran szerint a filozófiát szükségtelen önmagában véve tanulmányozni, személyes megélésnek kell lennie: a gondolkodást az élettel kell ötvözni. Cioran önmagát az utca filozófusának mondja és ezzel is kifejezi nemtetszését a hivatalos filozófia vagy egy filozófiai karrier iránt. Filozófiával el lehet kezdeni, de aztán el kell tőle szakadni a bölcsesség kedvéért.
- Mivel a szakirodalom is kitér a ciorani gondolatokra úgy a buddhizmus, mint a gnózis esetében, ezért mi is hasonlóképpen jártunk el. Cioran filozófiához való kapcsolatának vizsgálata után a buddhizmushoz való kapcsolatát vizsgáltuk olyan kulcsfogalmak mentén, mint a szenvedés, az én és a semmi. A gnózis esetében pedig a rossz, a születés, a tudás, a szenvedés és az Isten fogalmak mentén haladtunk. Végül megállapítottuk, hogy a ciorani viszonyulást a töredékesség határozza meg úgy a buddhizmus, mint a gnózis vonatkozásában.
- Cioran és a buddhizmus közti különbséget a betegség, a fájdalom és a szenvedés eltérő értelmezése adja. Cioran elutasítja a buddhizmust, mivel az az énről való lemondást hirdeti.

Továbbá a buddhizmus által feltételezett temperamentum és kulturális környezet az, ami áthidalhatatlan akadályt jelent a megvalósításban. A tanhoz való elméleti vonzódás még nem jelenti azt, hogy a gyakorlatban is lehet alkalmazni. Közös témák ugyan az illúzió, megváltás keresése, szenvedés, de ezek más-más értelemben szerepelnek. A buddhizmus érdeme az Isten ideájának meghaladásában áll: az istenség tisztábbnak mutatkozik a semmivel való azonosítása által.

- Habár vannak hasonlóságok Cioran és a gnosztikus tanítások közt, ezekkel kapcsolatban is a ciorani töredékesség állapítható meg. Cioran a következő témák által rokonítható a tannal: teremtés, mint dekadencia; emberi rossz, mint isteni tévedés; rossz teremtő; a szaporodás visszautasítása; világban való elidegenedés. Leginkább a rossz problematikája iránt tanúsított obszesszív figyelem által kapcsolódik a gnosztikusokhoz, viszont a ciorani gondolkodásra jellemző ambivalencia miatt ellentétek is felfedezhetők közte és a gnosztikus irányzat közt. Míg a gnózis esetében lehetséges a megváltás a transzcendenssel való kapcsolat által, addig ez Cioran esetében elképzelhetetlen. Esetében egy ateista gnózisról beszélhetünk, amelyben a gnózissal való közös pont nem más, mint a világgal szemben tanúsított negatív magatartás. A gnózisból csak a keserű reflexiók kerülnek kiemelésre. Így a bűnnel, bukással kapcsolatos gnosztikus gondolatok a ciorani filozófia kifejezői lesznek.
- Cioran gondolkodásában a kereszténység megítélése szoros összefüggésben áll Jézus megítélésével. Mivel Jézus nem valóságos Isten, megszűnik a kereszténység létjogosultsága. Cioran keresztény- és kinyilatkoztatás-ellenessége meghatározza Jézussal való kapcsolatát is. A Jézus istenségébe vett hitet József férfiatlanságára és gyávaságára vezeti vissza. A kereszténység a vége felé közeledik, mert nem tud megoldással szolgálni az ember problémáira vonatkozóan. Hiányzik belőle a büszkeség, a szenvedély és az individualitás: a lélek betegsége maga a kereszténység. A kereszténység unalmassá vált és nem tud semmit sem nyújtani az embernek. Belőle csak az emberre vonatkozó negatív szemlélet bírhat jelentőséggel: fájdalom, bűn, időbeliség. Cioran esetében a kereszténységgel szemben az ókori görögség, illetve a szkepszis áll. Az ókori hős tudja, hogy csakis tragikus vég lehetséges, aki pedig ezt el akarja kerülni az kicsinyesnek bizonyul. Ahogyan a kereszténységgel szemben az ókor, hasonlóan az Ószövetséggel szemben az Újszövetség áll. A Jézus által feltárt Istennel szemben, aki atyai, jóságos, védelmező, gyógyító, sokkal vonzóbb az Ószövetség Istene, aki ellenséges, szeszélyes, bosszúálló.

- Cioran közösnek érzi a misztikusokkal az ima hatékonyságára vonatkozó kétségeket, az Isten és az ember közti közvetítők feleslegességének kimondott vagy kimondatlan állítását. A misztikában saját ambivalenciáját fedezi fel, mert szerinte a misztika az ellentmondás ugyanakkor a nem-ellentmondás megtapasztalása. Cioran a semmire való áttérésről beszél, az istenséget a semmi pozitív kifejezésének nevezi, azonban a misztikusokkal szemben a ciorani ember számára nem jöhet létre az Istennel való egység, hanem az valamilyen Isten mögöttiségben végződik. A misztikus tapasztalat semmije ezért nem azonos a ciorani semmivel. Cioran számára sem az üresség, sem a „minden = semmi” formulája, sem „a semmi” nem hozza létre az Istennel való egységet.
- A szentek iránti érdeklődés már a fiatal Ciorannál megfigyelhető. A szentek életéből a negatív oldal érdekes, melyben a szentség nem más, mint szenvedélyes utálat a világgal szemben. Ha a szentekkel kapcsolatos gondolatok alapján vizsgáljuk a filozófus Jézus-képét akkor kijelenthetjük, hogy Jézus a szentek esetében sem valóságos Isten, hanem csak a szeretet vagy a szenvedés „tárgya.” A szentek szeretet utáni vágya tartotta életben (hozta létre) Jézust. Valójában a szentek élete és szenvedése ad életet Jézusnak. Cioran szentekkel kapcsolatos viszonyulása is ambivalens. Egyrészt amikor felértékeli a szenteket a világ megvetés miatt, másrészt amikor ironikusan hátsó motivációkat vél felfedezni esetükben. Ilyenkor alázatukat színlelésnek találja, és a misztikusokat állítja velük szembe.
- Cioran műveiben a legtöbbször szereplő téma Isten. Az Isten-téma körüli variációk a tapasztalatból fakadó bizonyosságokra épülnek, így az Isten fogalom az önkifejezés eszköze lesz. E szubjektivitásból származik az ambivalencia is, amely különböző értelmezéseknek ad helyet. Istenfogalma nem teológiai fogalom, hanem a szélsőséges magány reflexiójának eredménye, amely a dialógus illúzióját adja. Az abszolút magány dialógus partnert követel, és Isten, mint elképzelt vagy feltételezett dialógus partner létezik. Ez alapján Cioran az Isten ideájával dolgozik és nem az Isten létével. Isten tehát metaforikus értelemmel bír.
- A ciorani Jézus képet, amelyben tulajdonképpen az egész ciorani filozófia összpontosítható a töredékesség fogalma által és amely téma a többi témával való foglalkozásra is készítetett, az inspiráció, a kétely, a szenvedés, a semmi, a szubjektív tapasztalatok, a hatalom akarása, a megváltás fogalmain keresztül közelítettük meg. A disszertáció eredetisége Cioran Jézus képének vizsgálatában áll, ugyanis tudomásunk szerint ezzel a témával más nem foglalkozott, olyan értelemben, hogy külön tárgyalja és összefüggésbe hozza a ciorani filozófiával, annak aspektusaival és fő témáival.

- Jézus példa az emberi kételkedésre, azonban nem felülmúlhatatlanul: kételkedésénél létezhet nagyobb kételkedés is, így ő nem lehet a kételkedés legteljesebb kifejezője sem. Ehhez hasonlóan Jézus alakja ugyan az emberi szenvedés egyik kifejezője, de nem a legteljesebb értelemben. Az újszövetségi események inspiratív értelemben szerepelnek, Cioran általuk fejezi ki a világ iránti megvetését. A világ az üresség, a nyugtalanság, a rossz és a bűn színhelye. Jézus alakján keresztül, nemcsak a világ iránti megvetését fejezi ki, hanem az ember iránt érzett gyűlöletét is. Jézus alakja olyan szubjektív tapasztalatok kifejezésére szolgál, amelyek Cioran hétköznapijaival, magányával, álmatlanságával, világban való létével állnak kapcsolatban. Jézus a hatalom akarásának egyik kifejezőjeként is szerepel, negatív értelemben: Jézus azért adta életét, mert tudta, hogy csak így győzhetnek gondolatai. Jézus színeváltozásáról szóló bibliai történet kiindulópontként szolgált a fiatal Cioran számára, hogy Románia történelmi átalakulásáról beszéljen. A zsidókkal kapcsolatos ciorani gondolatokban is említésre kerül Jézus, akik nem fogadják el, mint megváltót, ugyanis szerintük a messiás nem lehet áldozat. Mivel az ember és Isten nem léphet egységre, ennek következtében lehetetlen a megváltás is. Az ember az immanencia és az individualitás foglya marad, ami Jézus esetében sincs másként, ezért sem lehetett ő Isten. Cioran gondolkodásában az úgynevezett „megváltók” mind negatív megítélés alá esnek és ez alól Jézus sem kivétel. Ennek okát a fentebb említett dolgokban találhatjuk: nem létezhet megváltás vagy Istennel való egység. Végül a Jézusba vetett hit olyan emberi dolgokkal áll összefüggésben, mint menekülés a szenvedés elől, bizonyosság utáni vágy, értelemkeresés és halálfélelem.
- Jézus az ember és az Isten közti kapcsolat lehetetlenségének egyik legfontosabb kifejező alakja. Jézus vonatkozásában az emberi oldalra figyel, ezen belül is a magányra, boldogtalanságra, tévedésre, haszontalanságra, elkülönültségre, ürességre, szenvedésre és az említettek elől való menekülésre, egyszóval azokra a ciorani „lényegekre,” amelyek alátámasztják az ember önmagába zártságát. A ciorani Jézus képet tehát ilyen viszonylatban is töredékesség jellemzi. Ahhoz, hogy ez még inkább nyilvánvalóvá váljék a disszertáció egyik fejezetében kitértünk a sajtóságon krisztológiai problematikára. Megállapítottuk, hogy a fő problémák Jézus öntudata, illetve a két természet (isteni, emberi) körül forognak és nyilvánvalóvá tettük az ellentétet Cioran Jézusról alkotott felfogása és azok közt, akik Jézus isteni oldalát is elfogadják. Cioran filozófiájában Jézus csak inspiratív értelemben szerepel, kifejező eszköze a kétségbeesésnek, szenvedésnek és más szubjektív tapasztalatoknak. Cioran a kereszténységgel együtt elutasítja a felkínált megváltást is. A kereszténység haszontalanságát és negatív következményeit hangsúlyozza.

A kereszténységben belül pedig Istent, Jézus személyét, a megváltás lehetőségét, a szentek életét, az Újszövetséget és az úgynevezett ősbűnről szóló tanítást szubjektíven értelmezi Cioran. Ahogy az Újszövetséggel szemben az Ószövetség, úgy a kereszténységgel szemben az ókori és a keleti gondolkodás (misztika, gnoszticizmus, buddhizmus) rajzolódik ki, töredékesen.

- A specifikus krisztológiai irányzatok mellett kitértünk a filozófiai krisztológiákra is, hogy ezáltal is könnyebbé tegyük Cioran filozófiai elhelyezését. Akik lehetőséget láttak arra vonatkozóan, hogy a történelmen keresztül megnyilvánulhasson a transzcendencia, azok nem zárták ki Jézus megtestesülését, illetve isteni voltának lehetőségét sem. Ezt láthattuk például Rahner esetében, Jaspers sajátos értelemben közelít a kérdéshez, ugyan nem tagadja a transzcendenciát, de elutasítja Jézus isteni voltát. Hozzá hasonlóan Heller sem fogadja el Jézus isteni voltát, sőt azt akadályként értelmezi a zsidók és keresztények közti megbékélésben.
- Mindezek után rátértünk a ciorani Jézus képet leginkább meghatározó filozófusok – Kierkegaard, Nietzsche – krisztológiai megközelítéseire. A kierkegaard-i megközelítést a Jób-téma alapján vizsgáltuk, a nietzscheit pedig a filozófus Jézus-képe alapján. Jób alakját vizsgálva Cioran és Kierkegaard filozófiájában, rámutattunk azokra az egzisztenciális vonatkozásokra, melyek mindkét gondolkodónak sajátos helyet adnak az egzisztenciális filozófián belül. Cioran elhelyezhetővé vált az egzisztenciális filozófián belül a Kierkegaard-al való hasonlóság alapján is. A Jób-téma kapcsolatba hozható Cioran Jézus képével, ugyanis azon túl, hogy a keresztény gondolkodásban Jób alakja Jézus egyik előképének számít az ártatlan szenvedése alapján, láthattuk, hogy Cioran nemcsak Jézus, hanem Jób esetében is az emberi, és az egzisztenciális oldalra figyel. A ciorani ember viszont az immanencia foglya marad, és nem beszélhetünk olyan transzcendentális vonatkozásról, mint például a kierkegaard-i ember esetében. Kierkegaard Jóbbal kapcsolatos gondolataira reflektálva elmondhatjuk, hogy létezik olyan, hogy Jób igazsága, amely megoldással szolgálhat bizonyos kérdésekre. Amint láttuk Cioran kérdéseire Jób igazsága nem jelent választ, viszont mindkét filozófusnál Jób, mint a szenvedés lehetséges kifejezője szerepel. A különbség abban áll, hogy míg Kierkegaard esetében az Istennel való perlekedés mentes az Iránta való gyűlöletől, ugyanezt Cioran esetében már nem lehet elmondani: mindenfajta fenntartás nélkül száll szembe Istennel. Ciorannál és Kierkegaardnál is Jób egzisztenciális vonatkozásokban szerepel. Mindkét filozófus gondolkodásában Jób nagyra értékelődik, mint a szenvedés, az emberektől való elkülönülés kifejezője. A

különbségek a transzcendencia, a hit és az autentikus lét fogalmai körül vannak: Kierkegaard-nál Jób autentikus létre jut a transzcendensbe (Istenbe) vetett hit által, Cioran esetében pedig nem beszélhetünk ilyen fajta hitről. Esetében az autentikusságot, így a hit szerepét is a kifejezés veszi át.

- Kierkegaard gondolkodásában Jób egzisztenciális vonatkozásokkal bír, és ez így van Cioran gondolkodásában is. Jób mindkét gondolkodó esetében az emberektől való elkülönülés és a szenvedés kifejezője, azonban ami a hitet, Istent, az autentikus létet illeti ellentétek fedezhetők fel a két filozófus közt. Ciorannál Jób a kétségbeesés, az elkülönülés, az Istennel való vita kapcsán kerül szóba, Kierkegaard-nál pedig ugyancsak e fogalmak kapcsán, azonban más értelemben. Ciorannál a transzcendencia egy elképzelt transzcendencia, Kierkegaard-nál pedig a transzcendencia egy olyan objektív valóság, amely által elérhető az autentikus lét. Mindkét szerzőnél a kitalált vagy valós transzcenciával folytatott párbeszéd ugyan terapeutikus hatással bír, azonban más-más értelemben: míg Ciorannál az Istennel folytatott vita az Isten nélküli lét elhordozásában segít, addig Kierkegaard-nál nem lehet igazi létről beszélni Isten nélkül. Cioran Jézus képének megértésében azért jelentős a Jób téma, mert azontúl, hogy elhelyezhetővé teszi Cioran filozófiáját az egzisztenciális filozófián belül, segít alátámasztani azt a feltevésünket miszerint Cioran csak Jézus emberi oldalát fogadja el, hiszen így tesz Jézus egyik előképével, Jóbbal kapcsolatosan is. Jóbbal kapcsolatban olyan emberi vonatkozásokat emel ki, amelyek a transzcendencia nélküliséget támasztják alá.
- A nietzschei értelmezés a kereszténység egy hazugság, a legundorítóbb elfajzás, amelyet a kultúra eddig fölmutatott – vele kapcsolatban elutasítandó minden kompromisszum. Az egyház pontosan az, ami ellen Jézus prédikált. Az újszövetség megítélésével kapcsolatban sem megbocsátóbb Nietzsche. A kereszténység egy elfajzott és téves Jézus képet generált. A Megváltó típusa nem mentes a környezetétől és az első keresztény közösségek történelmétől és sorsától függő hozzátoldásoktól. A kereszténységgel szemben tehát Nietzsche élesen elkülöníti a názáreti Jézus alakját a hitvallások Krisztusától. Valójában arra tesz kísérletet, hogy – saját filozófiájának értékrendje alapján – rekonstruálja a Megváltó pszichológiájának típusát. A kereszténység igazi megalkotójának Szent Pált tekinti, nem Jézust, akit megkülönböztetett a keresztény értékeket szimbolizáló Krisztustól és kivont a vallás ellen indított támadásából. Mindezek alapján Nietzsche szerint téves a zseni vagy a hős fogalmát Jézusra alkalmazni, inkább az idióta fogalom talál rá.

- A nietzschei Jézus kép – hasonlóan a ciorani Jézus képéhez – szoros összefüggésben áll a kereszténységgel kapcsolatos megítéléssel, ezért röviden utaltunk Nietzsche kereszténységgel kapcsolatos gondolataira, majd rátértünk a nietzschei Jézus képre. A ciorani és a nietzschei Jézus kép eltér a kereszténység Jézus képétől, úgy az emberi, mint Jézus isteni mivoltára vonatkozóan. Ilyen szempontból hasonlóság van Cioran és Nietzsche közt, továbbá abban is, ami a kereszténység megítélését illeti és a kritikát, amely Jézus ellen fogalmazódik meg. Cioran az életellenességet kifogásolja Jézusban, de valójában Nietzsche is ezt teszi a részvét fogalmán keresztül. Eltérés viszont, hogy míg Nietzsche elhatárolja Jézust a kereszténység Krisztusától, addig ez a distinkció Cioran esetében nem történik meg.
- A filozófiai krisztológiák után a ciorani Jézus képet próbáltuk elhelyezni a modern krisztológiai irányzatok közt. Ebből a célból áttekintettük a modern krisztológia fő irányzatait és fő probléma felvetéseit. Megállapítottuk, hogy a fő problémák Jézus öntudata, illetve a két természet (isteni, emberi) körül forognak. A krisztológiai vagyis a Jézusról szóló kijelentések, egyrészt a hitnek, másrészt annak a következményei, hogy ki melyik természetre fekteti a hangsúlyt. Van, aki mindkét természetet elfogadja, van, aki csak egyet a kettő közül. Továbbá ugyanazon irányzaton belül is hangsúlyeltolódások vannak.
- Nyilvánvalóvá vált az ellentét Cioran Jézusról alkotott felfogása és azok közt, akik Jézus isteni oldalát is elfogadják. Ez alapján állíthatjuk, hogy Cioran a keresztény gondolkodástól elhatárolja magát. Habár a modern krisztológiákkal kapcsolatba kerül Jézus szubjektív és egzisztenciális értelmezése által, mégis szöges ellentétben áll velük szemben. Jézus inspiratív értelemben szerepel filozófiájában, illetve kifejező eszköze a kétségbeesésnek, szenvedésnek és más szubjektív tapasztalatoknak. Mindezek következtében és a megváltás elutasítása alapján arra az eredményre jutottunk, hogy a ciorani filozófiában Jézus az Isten és ember közti kapcsolat lehetetlenségének marad az egyik legfontosabb kifejező alakja. Így szó sem lehet arról, hogy Jézus valóságos Isten lett volna. Azokkal a krisztológiai elképzelésekkel mutat rokonságot, melyek Jézus emberi, történelmi alakjára fókuszálnak, ugyanakkor ezektől is megkülönbözteti az, hogy leértékeli Jézus áldozatát a megváltás lehetetlensége alapján. Cioran Jézus emberi alakjára fókuszál és ez nagymértékben meghatározza a filozófus Jézusról alkotott képét.
- A disszertáció folyamán Cioran filozófiája kapcsán olyan paradox fogalmakkal találkoztunk, mint az immanens metafizika (és az e fogalom alá sorolható: metafizikai

affektivitás, metafizikai szenvedély vagy az immanens extázis), ezért szükségesnek tartottuk valamiképpen körülhatárolni mindezek értelmét. Úgy gondoljuk, hogy e feladatban a *semmi* filozófiai fogalma lehet a leginkább segítségünkre. Következtetésünk, hogy az immanens metafizika a hagyományos metafizikától való elfordulásként értelmezhető. Míg a hagyományos metafizika alapvetően „kifele” orientálódik és a fő kérdések például a semmi viszonylatában az anyag vagy Isten körül vannak, addig Cioran és a vele kapcsolatba hozható szerzők „befele” orientálódnak és a jelenvalóléteből, az emberből indulnak ki. Esetükben tehát bizonyos fordulatról, törésről vagy elhatárolódásról van szó, mondhatni egy immanens metafizikáról.

VI. Teljes publikációs lista (konferencia szereplésekkel)

1. Publikációs lista:

- Bilibok György. 2018/2. „Cioran, mi történik a kétségbeesés tetőfokán?” Nagyerdei Almanach 8/17: 1-12.
- Bilibok György. 2021. „A ciorani Jézus kép.” In: „A nemzeti összetartozás jegyében.” Ages Quod Agis Nonprofit Kft., Szeged: 35-46.
- Bilibok György. 2021. „Jézus szerepe a zsidók és keresztények közti megbékélésben.” Valóság LXIV/9: 104-108.
- Bilibok György. 2022. „A ciorani Jézus kép krisztológiai elhelyezése.” In: „Az ember és gazdagsága egészséges és biztonságos környezetben.” International Research Institute s.r.o. Komárno: 289-302.
- Bilibok György. 2022. „Foucault a kereszténység struktúrájában vagy a kereszténység Foucault struktúrájában.” Magyar Filozófiai Szemle 2022/4. Alkalmazott etika: 179-184.

2. Konferencia szereplések:

- „Ütközéspontok VI. Konferencia”, 2019 május 24–25. Bilibok György: *A ciorani Jézus kép „a kétségbeesés csúcsain”*.
- „Ütközéspontok VII. Konferencia”, 2020 február 7-8. Bilibok György: *Jób, Cioran és Kierkegaard gondolkodásának tükrében*.
- „A nemzeti összetartozás jegyében online konferencia”, 2020. november 07. Bilibok György: *A ciorani Jézus kép*.
- „IX. IRI Társadalomtudományi Konferencián”, 2021. június 10-12. Bilibok György: *A ciorani Jézus kép krisztológiai elhelyezése*.

Nyilvántartási szám: DEENK/238/2023.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Bilibok György
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10088856

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

1. **Bilibok, G.:** A ciorani Jézus kép krisztológiai elhelyezése.

In: Az ember és gazdagsága egészséges és biztonságos környezetben. Szerk.: Karlovitz János Tibor, International Research Institute s.r.o., Komárno, 289-302, 2022. ISBN: 9788089691739

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

2. **Bilibok, G.:** Foucault a kereszténység struktúrájában vagy a kereszténység Foucault struktúrájában.

Magyar Fil. Szle. 66 (4), 179-184, 2022. ISSN: 0025-0090.

3. **Bilibok, G.:** Jézus szerepe a zsidók és keresztények közti megbékélésben.

Valóság. 64 (9), 104-108, 2021. ISSN: 0324-7228.

4. **Bilibok, G.:** Cioran, mi történik a kétségbeesés tetőfokán?

Nagyerdei Almanach. 8 (17), 1-12, 2018. EISSN: 2062-3305.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

5. **Bilibok, G.:** A ciorani Jézus kép.

In: "A nemzeti összetartozás jegyében" Tanulmányok a doktori és posztdoktori képzésben résztvevő, külföldi magyar egyetemi hallgatók online PhD-konferencia előadásából. Szerk.: Fejős Sándor, Kanyári József, Ages Quod Agis Nonprofit Kft., Márton Áron Kollégium és Szakkolégium, Szeged, 35-46, 2021. ISBN: 9789638701015

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2023.06.09.